

Розвиток газової промисловості України в контексті Євразійського газового ринку

Володимир Саприкін, незалежний експерт

Шановні організатори конференції, шановні гості, пані та панове!

Радий вітати усіх учасників щорічної конференції.

Дякую організаторам за можливість виступити незалежному експерту.

Моя коротка доповідь буде стосуватися аналізу останніх найбільш важливих подій та тенденцій на газовому ринку Євразії, які будуть визначати розвиток як українського, так і євразійського газового сектору на перспективу.

Одразу визначу, на відміну від нафти, у світі не існує єдиного газового ринку. Як правило, виокремлюють три регіональні ринки – північноамериканський, європейський та азійський. Отже, в моєму розумінні євразійський газовий ринок є досить умовним, оскільки включає Європу, азійську частину Росії та країни СНД. Протягом останніх кількох років ми побачили тісний зв'язок, насамперед, між першим та другим ринками.

Розглянемо основні події та тенденції на газовому ринку Євразії, які вплинуть на перспективи його розвитку:

По-перше, суттєво зменшився видобуток природного газу в Європі у 2011 році – на 8,3%. Так три головні видобувники газу в Європі показали різке падіння: Велика Британія – мінус 21%, Нідерланди – мінус 9%, Норвегія – мінус 3,5%. Водночас, Росія збільшила видобуток газу – на 2,7%.

По-друге, європейський газовий ринок звужується: до фінансово-економічної кризи він зростав на 1% на рік, а у 2011 році – впав на майже 11%. Наприклад, в Німеччині та Нідерландах падіння склало 11%, у Великій Британії – на 17%. Це у свою чергу, призвело до зменшення імпорту газу до ЄС на 3% (мінус 5% до Іспанії, мінус 7% до Італії та Німеччини). Причини цього – це зменшення економічної привабливості газу, порівняно з вугіллям, в електроенергетичному секторі.

Водночас ринок є перенасиченим внаслідок зростання пропозиції зрідженого газу (LNG). Зараз LNG складає понад 20% всього імпорту газу до Європи. І більш того, через 3-4 роки пропозиції LNG значно збільшаться за рахунок введення терміналів зі зрідження газу в Австралії, Північній Америці (це буде головним чином сланцевий газ), Східній Африці.

Стагнація обсягів споживання буде мати тактичний характер і може тривати 3-5 років.

По-третє, потреби європейського ринку в імпортному газі суттєво зростуть лише через 5-6 років і до 2020 року можуть скласти додаткові приблизно 60 млрд. куб. При цьому понад половину цих обсягів буде забезпечено зрідженим природним газом. Решта – це трубопровідний газ, за поставки якого будуть боротися Росії, Норвегії та Алжир.

По-четверте, до 2020 року в Євразії «сланцева революція» не відбудеться. Тобто не слід очікувати крупномасштабного видобутку нетрадиційного газу (це сланцевий газ і метан вугільних пластів) внаслідок невивченості запасів, наявності технічних та інвестиційних проблем і відсутності регулювання.

Загалом міняється архітектура газового ринку Євросоюзу – змінюється чотири його базові стовпи: принципи ціноутворення і регулювання, попит та пропозиція. Як результат – різко посилюється конкуренція на ринку.

Зміни в російській газовій промисловості.

По-перше, вчора офіційно було запущено Бованенківське газове родовище, яке відкрило видобуток газу на півострові Ямал. «Газпром» планує тут довести видобуток до 115 млрд. куб. м вже у 2017 році. Для цього ще треба до облаштувати родовище та добудувати магістральні газопроводи. (ЯМАЛ-ЄВРОПА)

По-друге, нещодавно було введено в дію другу чергу газопроводу «Північний потік» потужністю в 27,5 млрд. куб. м на рік. В той же час, як відомо, завантаженість навіть першої гілки цього газопроводу не перевищувала 40%. Проект «Північний потік» розрахунково може окупитися за 15 років. Але лише за умови повного завантаження газопроводів. Зважаючи на сьогоднішні реалії завантаженості, проект окупиться приблизно через 40-45 років тобто на межі його існування (розрахований на 50 років роботи). Усі збитки лягають на «Газпром», який орендує ці газопроводи.

Можна констатувати, що завдяки Північному потоку Євросоюз підвищив рівень своєї енергетичної безпеки, диверсифікувавши шляхи постачання. Водночас, Росія вже отримує значні збитки внаслідок недозавантаженості газопроводів. Щодо України, то безумовно, вона втратила та буде ще втрачати обсяги транзиту, однак, катастрофічних наслідків для транзиту через Україну не буде.

З іншого боку, об'єктивні обставини, насамперед, продовження світової фінансово-економічної кризи та негативний економічний досвід реалізації проекту Північний потік змусять Росію щонайменше відкласти реалізацію проекту Південний потік. У подальшому, скоріш за все, Росія обмежиться одною чи максимум двома гілками Південного потоку.

По-третє, як відомо нещодавно Європейська Комісія розпочала розслідування проти «Газпрому» з метою визначення чи не утруднював «Газпром» вільні поставки газу до країн-членів ЄС, чи не чинив перешкод диверсифікації газопостачання і чи не нав'язував клієнтам несправедливі умови в своїх довгострокових договорах.

Досить складно прогнозувати результати цього розслідування, а також терміни його завершення. Виникають великі сумніви, що «Газпром» буде оштрафовано на значну суму. Випадіння з розслідування енергетичних компаній зі «старої Європи» (нагадаю, в деяких з них провадилися навіть обшуки) кардинально звужує його масштаби та глибину. Скоріш за все, Єврокомісія обмежиться жорсткими заявами та загальними рекомендаціями.

По-четверте, протягом кількох останніх років 20 європейських енергетичних компаній зверталися до «Газпрому» з вимогою перегляду контрактів, і насамперед, принципів ціноутворення, 10 з цих компаній зверталися двічі. Більшість компаній подали позови до судів. **Це вже не тенденція, а система.**

Тактика реагування «Газпрому» на звернення імпортерів російського газу полягає у максимальному затягуванні переговорного процесу (однак, не доводячи до винесення судового рішення) з подальшим наданням мінімальних знижок при збереженні нафтової прив'язки ціни на газ.

Характер знижок часто залежить не від економічних обґрунтувань, а від політичних відносин з країною-імпортером, наявності спільних проектів з компанією імпортером тощо. Так, «Газпром» планує повернути кільком західноєвропейським компаніям понад 1 млрд. євро за завищення ціни за кілька попередніх років. За деякими даними, лівова частина виплат піде одному з головних партнерів «Газпрому» - німецькому концерну E.ON.

В той же час, не сподіваючись на «німецьке щастя» Литва звернулася до Стокгольмського арбітражу з приблизно такими ж економічними вимогами. Рішення по цьому арбітражному спору будуть важливими для України, попри те, що ситуація в Литві дещо інша.

Отже, «Газпром» всіляко затягує процес переходу на спотове ціноутворення, попри те, що на газовому ринку ЄС майже 60% поставок - це спотові. Це безумовно, відтерміновує розширення спотових поставок, однак «Газпром» втрачає частину ринку.

По-п'яте, Росія шантажує Євросоюз не продовженням Кіотського протоколу з мотивацією невідповідності. Насправді, Євросоюзу знов пропонується комбінація – подальша участь Росії у Кіотському протоколі в обмін на компроміси в енергетичній сфері. Свого часу такий план спрацював – комбінація стосувалася претензій ЄС до Росії при вступі до Світової організації торгівлі.

Якщо Євросоюз знов піде на поступки Росії, то це не тільки послабить переговорні позиції імпортерів російського газу з ЄС, насамперед, з Центральної та Східної Європи, а й зведе нанівець частину реформ в енергетиці Євросоюзу.

По-шосте, Володимир Путін прискорює розробку нової доктрини енергетичної безпеки Росії (буде затверджена у листопаді цього року) та Основних принципів експортної політики «Газпрому».

Таким чином, на нашу думку, Росія із запізненням реагує на «тиху сланцеву революцію», зростання поставок зрідженого газу до Європи та проблеми з Єврокомісією та європейськими енергетичними компаніями.

Загалом газова промисловість Росії показує протягом поточного року суперечливу динаміку за більшістю показників. Однак, за рахунок високих цін на газ прибутки від експорту газу зростають. Так, сумарний видобуток природного газу в Росії за 9 місяців 2012 року зменшився на 3%, порівняно з відповідним періодом минулого року, і склав 476 млрд. куб. м. Загальний експорт російського газу зріс на 7% (117,4 млрд. куб. м). При цьому експорт до країн дальнього зарубіжжя впав на 2,5% (74,4 млрд. куб. м) і зріс до країн СНД на 30% (до 43 млрд. куб. м). Водночас, доходи від експорту газу зросли на 12% (до 41 млрд. 144 млн. дол.) завдяки високим цінам на газ. Доходи від продажу зрідженого природного газу (LNG) зросли на 7% (2,5 млрд. дол.) попри зменшення фізичних обсягів його експорту на 18% (12,2 млрд. куб. м).

Зміни в українській газовій промисловості.

По-перше, Україна кардинально зменшує закупівлю російського газу – за два роки імпорт російського газу зменшився на 25%. На поточний рік заплановано закупити в «Газпромі» 27 млрд. куб. газу. На наступний рік Україна спрямувала «Газпрому» заявку на закупівлю газу в обсязі 24,5 млрд. куб. м. Оновлена Енергетична стратегія України передбачає, що у 2030 році буде закуплено лише 5 млрд. куб. с російського газу.

Деякі політики пропонують нуль імпорту російського газу до України. Однак, на нашу думку, це не є доцільним як с точки зору втрати джерела поставок, так і з точки зору можливого перегляду контракту з «Газпромом» або після його завершення підписання нового – більш вигідного.

По-друге, в Україні заплановано будівництво терміналу з прийому зрідженого газу (LNG) потужністю в 10 млрд. куб. м на рік. Більш того, анонсовано початок його будівництва вже 15 листопада поточного року.

Це добра новина, однак, щоби не повторилася ситуація с нафтопроводом Одеса-Броди, коли спочатку збудували нафтопровід, а вже потім довго думали що з ним робити. Отже, конче необхідно підписати відповідні документи, а саме: інвестиційні, орендні, і головне – треба підписати хоча б рамковий документ на поставку зрідженого метану.

По-третє, Україна разом з Євросоюзом готує реверсні поставки газу – з ЄС до України. Як відомо, у травні 2012 року НАК "Нафтогаз України" і німецька компанія RWE Supply & Trading підписали рамкову угоду про купівлю-продаж природного газу. Ця угода створює юридичне підґрунтя для можливих поставок природного газу.

На думку Комісара ЄС з питань енергетики Гюнтера Оттінгера на кордоні України і Словаччини існує технічна можливість для реверсних поставок газу, однак для їх організації необхідний певний час, орієнтовно, до середини 2014 року.

Подальше зменшення обсягів транзиту російського газу прискорить реверсні поставки до України.

По-четверте, Україна залучає потужні світові компанії до видобутку газу як на суходолі, так і на шельфі. Це такі енергетичні гранди як ExxonMobil, Shell та інші, які внесуть свій значний внесок у збільшення видобутку газу. Залишилося лише підписати угоди про розподіл продукції. Я сподіваюся це трапиться вже найближчим часом.

По-п'яте, планується реалізувати комплекс проектів із заміщення природного газу водовугільними сумішами на ТЕЦ та будівництво п'яти заводів для газифікації вугілля під кредит Банка розвитку Китайської Народної Республіки.

Всі ці практичні заходи разом із впровадженням заходів з газозбереження та нарощування видобутку власного газу попри різношвидкісну реалізацію вкладаються в комплексну стратегію знешкодження тотальної газової залежності від Росії. На превеликий жаль, це не відображено відповідним чином в оновленій Енергетичній стратегії України.

Загалом, не зважаючи на певні можливі зміни у термінах впровадження проектів, їх масштабах, реалізація такої стратегії сповзання з газової голки цілком реальна.

І, передостаннє. **Перефразуючи російського класика можна сказати: «Уж четвертий енергетичний пакет ЄС близиться, а реформування газового сектору України все ще не має».**

Отже, нагадаю в черговий раз, що без реформування газового сектору, і насамперед, НАК «Нафтогаз України», без проведення реформи ціноутворення та введення адресної допомоги найменш захищеним верствам населення не вдасться реалізувати амбітні плани розвитку газової промисловості України.

І на сам кінець, можна прогнозувати, щонайменше наступні 10 років Україна залишиться найбільшим транзитером російського природного газу, тобто на момент завершення вкрай не вигідного контракту (а це 2019 рік).

З урахуванням цього, а також за умови суттєвого збільшення видобутку газу, диверсифікації джерел поставок газу і реформуванні газового сектору Україна буде мати вагомні аргументи для налагодження рівноправного співробітництва з Росією у газовій сфері.

Дякую за увагу.